

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

BERDAQ NOMIDAGI QORAQALPOQ DAVLAT UNIVERSITETI

IBROHIM YUSUPOV

HAYOTI VA IJODINI O‘RGANISH BO‘YICHA

Dastur va uslubiy qo‘llanma

Toshkent – 2020

Mazkur dastur va uslubiy qo‘llanma taniqli qoraqalpoq shoiri, O‘zbekiston Qahramoni, O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston xalq shoiri Ibrohim Yusupovning hayoti va ijodiy faoliyatini oliy ta‘lim muassasalarida o‘qitish uchun ishlab chiqildi

Dasturda Ibrohim Yusupovning hayotiy faoliyatiga oid ma‘lumotlar, ijodining asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha manbalar kiritilgan. Ibrohim Yusupov ijodining juda ko‘p qismini she‘rlar tashkil qiladi. Shoir she‘riyatining mavzusi va janrlari rang-barang xarakterga egaligi; vatan, xalqlar do‘stligi, muhabbat mavzusidagi she‘rlari yuqori badiiy did bilan bitilganligi, shuningdek, muallifning liro-epik va nasriy asarlari, dramalari, adabiyotshunoslikka oid ilmiy tadqiqotlari qoraqalpoq adabiyotida alohida o‘rin egallashi uslubiy qo‘llanmada to‘lalidicha aks ettirildi.

Mazkur dastur va uslubiy qo‘llanma Ibrohim Yusupovning hayoti va ijodini o‘rganish yuzasidan o‘quv mashg‘ulotlarini olib boruvchi oliy ta‘lim muassasalarining professor-o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan.

Mas‘ul muharrir:

Shuhrat Sirojiddinov,
filologiya fanlari doktori,
professor

Tuzuvchi:

Quvonchboy Orazimbetov,
filologiya fanlari doktori,
professor

Taqrizchilar:

B.Genjemuratov, f.f.d., dots.
O.Gayliyeva, f.f.d., dots.

Mazkur uslubiy qo‘llanma Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Kengashining 2020-yil 21-avgustdagi 1-sonli yig‘ilishida muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan.

I. KIRISH

Dastur shoir Ibrohim Yusupovning hayot yo'li va ijodini o'qitish bo'yicha oliy ta'lim muassasalari uchun mo'ljallangan. Unda shoir asarlarining badiiy-estetik xususiyatlari, mazmuni ifodalangan bo'lib, Ibrohim Yusupov hayoti va ijodiy faoliyati, poetik mahorati, madaniyat sohasida amalga oshirgan ishlari yoritilgan. Ularni o'rgatish dasturda belgilangan mavzular bo'yicha o'tiladigan turkum mashg'ulotlar orqali amalga oshiriladi.

II. FAKULTATIV O'QUV KURSINING MAQSADI

Talaba-yoshlarning milliy-ma'naviy dunyoqarashini o'stirish, ularni xalqparvarlik, vatanparvarlik, do'stlik va ezgulikka sadoqat, milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, Ibrohim Yusupovning hayotiy faoliyatiga oid ma'lumotlar, ijodining asosiy yo'nalishlari bo'yicha manbalar kiritilgan hamda shoirning asarlari talqin qilingan. Ibrohim Yusupov ijodining asosini she'rlar tashkil qiladi. Shoir she'riyatining mavzusi va janrlari rang-barang xarakterga ega. Vatan, xalqlar do'stligi, muhabbat mavzusidagi she'rlari poetik mahorat bilan bitilgan. Shuningdek, muallifning liro-epik va nasriy asarlari, dramalari, adabiyotshunoslikka oid ilmiy-nazariy, adabiy qarashlari qoraqalpoq adabiyotida alohida o'rin egallaydi. Shoirning hayoti va ijodini o'rganishning zaruriyatini tushuntirish, Ibrohim Yusupovning bugungi milliy ma'naviyatimiz, moddiy va nomoddiy madaniy merosimiz xazinasida tutgan o'rnini, qadr-qimmatini asoslashdan iborat.

III. FAKULTATIV O'QUV KURSINING VAZIFALARI

- I.Yusupovning hayotiga oid ma'lumotlar;
- I.Yusupovning asarlarining boshqa tillarga tarjima qilinishi va shoirning tarjima sohasidagi faoliyatini va mavqeyini ochib berish;
- I.Yusupov obrazining hozirgi badiiy adabiyotda yaratilishini atroflicha ochib berish;
- I.Yusupovning ona xalqi haqida yozgan she'rlari, ularda xalq mentalitetining ifodalanishi;
- Muallifning tug'ilgan joy haqida bitgan she'rlarining poetik xususiyatlari va ahamiyatini tushuntirish;
- I.Yusupovning she'rlarida xalq obrazi va uning talqini;
- I.Yusupov she'riyatida mustaqillik va O'zbekiston mavzusini targ'ib etish;
- Shoir she'riyatining jahon adabiyoti bilan aloqadorligi va ularda xalq mentalitetining ifodalanishi;
- I.Yusupov she'riyatida badiiy so'z rang-barangligi va poetik obrazlardan foydalanishini targ'ib etish;
- Shoir she'riyatida ekologik mavzu va uning xalq hayoti bilan bog'liqligi, ahamiyatini tushuntirish va atroflicha yoritish;

- I.Yusupovning poema janrida badiiy izlanishlari. “Dala armonlari” romantik poemasini atroflicha talqin qilish;
- Shoir ijodida tarixiy mavzu. “To‘maris” poemasini tahlil qilish;
- Shoir ijodida urush mavzusi va qahramon obrazlarining murakkabligi ma’no-mazmunini, g‘oyaviy maqsadlarini bugungi kun nuqtayi nazaridan kelib chiqib tahlil qilish;
- Shoir ijodi bo‘yicha umumiy xulosalar.

IV. FAKULTATIV O‘QUV KURSINI O‘ZLASHTIRISHGA QO‘YILADIGAN TALABLAR:

- Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi yuzasidan ma’lumotga ega bo‘lishlari, o‘zlashtirgan bilimlarni to‘g‘ri mushohada eta olishlari;
- Ibrohim Yusupov faoliyati, jumladan, shoir she’rlari bilan tanishish, ularda ifodalangan g‘oyalarni talqin qila olishlari;
- Ibrohim Yusupov obrazining hozirgi badiiy adabiyotda yaratilishini talqin qila olishlari;
- Ibrohim Yusupovning poemalarini va shoirning tarjima sohasidagi faoliyatini ochib beruvchi tarjima asarlarini o‘rganish tasavvurga ega bo‘lishlari.

V. FAKULTATIV O‘QUV KURSINING BOSHQA FANLAR BILAN BOG‘LIQLIGI

Fakultativ o‘quv kursi – “Hozirgi qoraqalpoq adabiyoti”, “Badiiy asar estetikasi va shakliy xususiyatlari”, “Qoraqalpoq adabiyoti tanqidi va adabiyotshunoslik tarixi”, “Pedagogika”, “Tarix”, “Madaniyatshunoslik”, “Milliy g‘oya va mafkura” hamda ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan o‘zaro aloqador hisoblanadi.

VI. FAKULTATIV O‘QUV KURSINING HAJMI VA MAZMUNI

Fakultativ o‘quv kursining hajmi:

№	Mashg‘ulot turi	Ajratilgan soat
1	Ma’ruza	8
2	Muloqot	4
3	Munozara	4
4	Taqdimot	4
	JAMI:	20

Mashg‘ulotlarning mavzulari, mazmuni, kutiladigan natija va ularga ajratilgan soatlarning miqdori:

	Mavzular	Mazmuni	Kutiladigan natija	Soat
MA'RUZALAR				8
1	I.Yusupovning hayoti va ijodiy faoliyati	Ibrohim Yusupovning hayoti va ijodiy faoliyati haqida ma'lumot beriladi. Ibrohim Yusupov ijodini o'rganishning ahamiyati tushuntiriladi. Ibrohim Yusupovning asarlarining boshqa tillarga tarjima qilinishi va shoirning tarjima sohasidagi faoliyati haqida ma'lumot beriladi.	Ibrohim Yusupovning hayoti va ijodiy faoliyati haqida tushuncha hosil qiladi, XX asr qoraqalpoq she'riyati haqida tasavvurga ega bo'ladi. Ibrohim Yusupovning asarlarining boshqa tillarga tarjima qilinishi va shoirning tarjima sohasidagi faoliyati haqida xulosa chiqarish ko'nikmalari hosil bo'ladi.	2
2	I.Yusupov ijodida vatan va tug'ilgan joy mavzusi	Shoir she'riyati o'z xalqining hayot tarzini, tarixiy jarayoniga bevosita bog'liqligi yoritib beriladi. Shoir asarlarini o'qish orqali bugungi ko'p millatli, ko'p tilli xalqimizning teran tarixini va hozirgi hayotini, boy mazmunli turmushi bilan milliy o'ziga xosligi, madaniyati, xulq-atvori, urf-odatlarini to'g'risida yaqindan tanishish imkonini beradi.	Ibrohim Yusupov tilimiz orqali adabiyotimizni, adabiyot orqali tilimizni boyitdi, xalqimizning dunyoqarashini kengaytirib, betakror ijod orqali qalblarga go'zallik urug'larini berdi. Shuning uchun ham u, har bir she'rida so'z va uning ma'nosi, bir so'zning qayta takrorlanmasligi, so'zning ta'sir kuchi, so'zning xalq tiliga yaqinligi va tushunarligi hamda zamon bilan hamnafasligiga alohida e'tibor berdi. Bevosita aytishimiz mumkinki, shoir ijodi orqali tilimiz nufuzi yanada ortib, lug'at boyligimiz yanada boyidi. Shoir poetikasi, uning boshqalarga o'xshamaydigan obraz yaratish usuli, voqelik kitobxonni keng mushohadaga chorlashi orqali adabiyotimizda poeziya turini yangi va yuksak cho'qqilarga olib chiqqanligi kabi masalalarni anglab yetadilar.	2
3	I.Yusupovning liro-epik she'riyati	XX asr qoraqalpoq adabiyotining 60-yillardan keyingi davr ichida adabi-	I.Yusupovning poemalari shakliy jihatdan epik, liro-epik, liro-dramatik romantik,	2

		<p>yotga yangi siyosiy-ijtimoiy, iqtisodiy turmush tarzi va madaniy tarixiy sharoitlar yuzaga keltirgan yangi inson obrazining paydo bo'lishiga, xalqni muvaffaqiyat sari boshlash, xotin-qizlar turmushidagi yangilanish yo'nalishini, ularning jamiyatdagi o'rnini oshirish, xalqlar do'stligini yuksaltirish kabi masalalar tahlil qilinadi.</p>	<p>tarixiy, ertak, mifologik kabi bir necha turga ega ekanligi. "Yo'ldosh muallim", "Akatsiya gullagan joyda", "Chekkadagi xato", "Vatan tuprog'i", dostonlarida epik poemalari "Sanatkorning iqboli", "Dala armonlari", "To'maris", "Qoraqalpoq haqida so'z" dostonlarida tarixiy mavzular tarannum qilinganligi. "Gilamchi ayol haqida haqiqat", "Bulbul uyasi", "Eski fontan ertagi", "Mangu buloq", "Poseydonning g'azabi" poemalari mif va ramziy shakllar nuqtayi nazaridan baholash ko'nikmasiga ega bo'ladilar.</p>	
4	I.Yusupov poemalarining janriy turlari	I.Yusupov poemalarining janriy turlari asosan poemalarning badiiy tasvirlar bilan qiyoslashi, metafora, o'rinli qo'llangan tasviriy vositalar shoirning shu davrdagi lirikani yangicha ifoda imkoniyatlari bilan boyitishga hissa qo'shganligi va poema janrini yuksaltirish kabi masalalar tahlil qilinadi.	I.Yusupov poemalarining janriy turlarida asosan muallif g'oyani berish uchun ixcham kompozitsiya shakllarini tuza olganligi haqida tasavvurga ega bo'ladilar. Poemalarning tuzilishi voqeasi muqaddimada, lirik chekinish, lirik qahramonning muloqotlaridan asosiy syujetga bog'lay olganligi o'ziga xos jihatlari, unda aks ettirilgan g'oyalarni tushunib yetadilar.	2
6				2
SUHBAT-MULOQOTLAR				4
1	Ibrohim Yusupovning she'riyatida ekologiya mavzisi va Orol muammosi	Ibrohim Yusupov she'riyatida Orol muammosi, atrof-muhit, Ona vatan, tabiat va inson o'rtasidagi bog'liqlik, ekologiya mavzusi, shoirning bu mavzuni rang-barang janr va shaklda yoritishi haqida so'z boradi. I.Yusupovning "Tuzli shamollar" poetik to'pla-	Ibrohim Yusupovning ekologiya va Orol muammosiga bag'ishlangan asarlarining o'ziga xos ijod uslubida yozilgani, teran falsafiy mazmun, o'tkir g'oyalarning ifodalanganini talaba badiiy matnlarni tanlash, tahlil qilish orqali taniydi. "Poseydonning g'azabi" asarida mifologik	2

		mida asosan ushbu mavzudagi she'rlari keltirilgani, "Orol elegiyalari", "Turnalar", "Anemiya", "Korabller qonamchiligidagi xayol" va hokazo she'rlarini tahlil qilish.	obrazlarning badiiy funksiyasi, shoirning poetik dunyo-qarashining teranligi, "Bu joy ajoyib bo'ladi" she'rida vatanparvarlik g'oyalar orqali shoirning optimizmini, qarashlarini tushunadi.	
2	I.Yusupov lirikasida Sharq va G'arb badiiy shakllari	Shoir she'riyatida Sharq adabiyotining gazal, muhammas janrlaridan mahorat bilan foydalanilgani, ularga milliy mazmunnig singdirilishi, G'arb adabiyotining oktava, sonet shakllarida she'rlar yozgani belgilanadi. Shoirning ushbu shakldagi she'rlarining g'oyaviy-tematik mazmun va ularning poetik xususiyatlari haqida so'z boradi.	Ibrohim Yusupov qoraqalpoq adabiyotida Sharq va G'arb badiiy shakllarida she'rlar yozib, unga milliy kolorit, xalq ijodiyotining eng yaxshi namunalarini mahorat bilan singdirganligini shoirning "Bahor va sen", "Sorsha sonetlari", "Kiyev oktavalari" badiiy asarlari misolida tahlil qilib o'rganadi.	2
MUNOZARALAR				4
1	I.Yusupov she'riyatida mavzu va janrlar xilmaxilligi	Ibrohim Yusupovning she'riyatida umuminsoniy, milliy qadriyatlarni birbiridan sira ajratmagan holda obrazli gavdalantira oldi. Judolik, hijron, shodlik va g'am singari insoniy tuyg'ularga xos bo'lgan kechinmalarni milliy kolorit bilan bog'liq ravishda o'z xalqining nozik sezimlarini singdirib yuborganligi tahlil qilinadi. Shoir lirik qahramonining qalbida Vatan tushunchasi eng muqaddas tuyg'u ekanligi tanishtiriladi.	Ibrohim Yusupov jahon adabiyotini yaxshi bilishi bilan bir qatorda qoraqalpoq adabiyotiga odamzod tarixidagi ko'zga ko'ringan eng qadimgi – grek mifologiyasiga daxldor obrazlardan tortib tafakkur sohiblarining donishmandlik hikmatlari, tarixiy-madaniy qadriyatlarini she'rlarida yanada o'ziga xos tarzda ifodalash usuli haqida tasavvurga ega bo'ladilar. Xalqimizning tarixiy shaxslari, til va adabiyotga xos xotiralarni, urf-odatlarini jonli obrazlarda ifodalanishi va o'ziga xos jihatlari, unda aks ettirilgan g'oyalarni tushunib yetadilar.	2
2	Ibrohim Yusupov	I.Yusupov asarlarida xalqimizning o'tgan o'tmishimiz-	I.Yusupov poemalari faqat shakliy jihatdan emas, o'rta	2

	poemalarining badiiyligi	dagi tarixiy taqdirilari bilan kechagi og'ir davrlarida boshidan kechirgan ruhiy-ekologik muammolari har xil shakllarda teran falsafiy-estetik mushohadalarda badiiylilik jihatidan keng turda tasvirlanib, yuksak insoniy, farog'at, sof muhabbat, Ona Vatan, odob-axloq tozaligi, tabiat va inson, yer-suv. Ekologiya, Orol taqdiri muammolari bilan yaqindan tanishish imkonini beradi.	qo'yilgan masalaning mavzuga egaligi bilan ham katta ahamiyatga ega. Chunki, unda umuminsoniy mangu umr masalasi har xil ruhiyatdagi, har xil kasbdagi qatlam vakillari obrazi negizida mahorat bilan tasvirlanadi. Shoir poemalarida syujetning ixcham qurilishi, obrazlarning mahorat bilan yasalishi, kompozitsion tuzilishidagi uzviylik ko'zga tashlanadi va obrazlarining badiiy mahorat bilan yaratilishi va alohida diqqatga loyiq tabiatning ulug'ligini ifoda qiladigan masalalarni anglab etadilar.	
TAQDIMOT				4
1	Ibrohim Yusupovning hayoti va ijod faoliyati	Ibrohim Yusupov ijodini o'rganishning ahamiyati tushuntiriladi. Shoirning ilk she'riy toplami "Vatanim" deb nomlanib, 1946-yilda nashr etildi. Keyinchalik "Baxt lirikasi" (1955), "Kunchiqar yo'lovchisi", "O'ylar" (1960), "Yetti asrim" (1962), "Dala armonlari" (1966), "Ko'ngil ko'ngildan suv ichar" (1971), "To'maris" (1974) she'riy to'plamlari, dostonlari nashr qilindi. Shuningdek, "Ilhom" (1978), "Azobli dunyo bu" (1987), "Tuzli shamollar" (1988), "Ko'ngildagi keng dunyo" (1989), "Qiyofangni buzma sen..." (1995), "Har kimning bir zamoni bor..." (2004) singari ko'pgina she'riy asarlari "Hamroh muallim", "Akatsiya gulla-	Ibrohim Yusupovning hayoti va ijodiy faoliyati, shoirning she'riy to'plamlari, tanlangan asarlar va nasriy va drama asarlari shoirning asarlari qaysi tillarda va qachon nashr qilinganligi haqida tushuncha hosil qiladilar, XX asr qoraqalpoq she'riyati haqida tasavvurga ega bo'ladilar. Ibrohim Yusupov asarlarining boshqa tillarga tarjima qilinishi va shoirning tarjima sohasidagi faoliyati haqida xulosa chiqarish ko'nikmalari hosil bo'ladi.	2

		<p>gan yerda”, “San’atkorning iqboli”, “Gilamchi ayol haqida”, “Eski favvora ertagi”, “Dala armonlari”, “To‘maris”, “Bulbul uyasi”, “Kamalak uy”, “Poseydonning g‘azabi”, “Mangu buloq”, “Vatan tuprog‘i” kabi qator asarlar bilan birgalikda librettolardan, hikoyalar, ocherklar, tanqidiy va publitsistik maqolalar, har xil badiiy tarjimalardan iborat to‘plamlari birin-ketin e’lon qilindi. Bu ijodiy asarlar haqida ma’lumot beriladi.</p>		
2	<p>I.Yusupov she’riyatida mustaqillik va O‘zbekiston mavzusi</p>	<p>Ibrohim Yusupovning Vatan haqida butun O‘zbekistonni ifodalagani, uning “O‘zbekiston”, “Navoiyga”, “Men Toshkentni sog‘inaman ko‘rmasam”, “Qizing go‘zal bo‘lsin, shoir bo‘lsin”, “Mustaqillik maydonidan o‘tganda” singari qator she’rlarida O‘zbekiston diyori, samimiy va iliq mehr-muhabbati hamda sadoqati bilan tarannum qilgani, uning oddiy va hammaga tushunarli jo‘n tilda bayon qilgani badiiy matnlar misolida taqdimot qilinadi.</p>	<p>Talabala-yoshlar shoirning she’rlarini tinglash va o‘rganish orqali vatanparvarlik tuyg‘usi rivojlanadi, shoir haqiqiy vatanparvar ekanligini angelaydi. I.Yusupovning O‘zbekiston diyori samimiy va iliq mehr-muhabbati hamda sadoqati bilan tarannum qilgani, uning oddiy va hammaga tushunarli tilda bayon qilgani badiiy matnlar misolida tushunadi.</p>	2

**VII. “IBROHIM YUSUPOV HAYOTI VA IJODI” KURSINI
O‘QITISHNING O‘QUV-USLUBIY TA‘MINOTI**

**“IBROHIM YUSUPOV HAYOTI VA IJODI” KURSINING
SILLABUSI**

Fanning qisqacha tavsifi					
OTMning nomi va joylashgan manzili:					
Kafedra:	Qoraqalpoq adabiyoti				
Ta’lim sohasi va yo‘nalishi:					
Fanni (kursni) olib boradigan o‘qituvchi to‘g‘risida ma’lumot:	e-mail:				
Dars vaqti va joyi:	Kursning davomiyligi:				
Individual grafik asosida ishlash vaqti:					
Fanga ajratilgan soatlar	Auditoriya soatlari			Mustaqil ta’lim:	30
	Ma’ruza:	8	Seminar		
Fanning boshqa fanlar bilan bog‘liqligi (prerekvizitlari):	Fakultativ o‘quv kursi – “Hozirgi qoraqalpoq adabiyoti”, “Badiiy asar estetikasi va shakliy xususiyatlari”, “Qoraqalpoq adabiyoti tanqidi va adabiyotshunoslik tarixi” “Pedagogika”, “Tarix”, “Madaniyatshunoslik”, “Milliy g‘oya va mafkura” va ijtimoiy-gumanitar fanlar bilan o‘zaro aloqador hisoblanadi.				
Fanning mazmuni					
Kursning maqsad va vazifasi:	Fanning asosiy maqsadi – talaba-yoshlarda milliy qadriyatlarga hurmat ruhini tarbiyalash, Ibrohim Yusupovning hayotiy faoliyatiga oid ma’lumotlar, ijodining asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha manbalar kiritilgan va shoirning asarlari talqin qilingan. Ibrohim Yusupov ijodining asosiy qismini uning she’rlari tashkil qiladi. Shoir she’riyatining mavzusi va janrlari xilma-xil. Vatan, xalqlar do‘stligi, muhabbat mavzusidagi she’rlari yuqori badiiy did bilan bitilgan. Shuningdek, muallifning liro-epik va nasriy asarlari, dramalari, adabiyotshunoslikka oid asarlari qoraqalpoq adabiyotida alohida o‘rin egallaydi. Ibrohim Yusupovning hayoti va ijodini o‘rganishning zaruriyatini tushuntirish, Ibrohim Yusupovning bugungi milliy ma’naviyatimiz, boy madaniy merosimiz xazinasida tutgan o‘rnini, qadr-qimmatini asoslashdan iborat.				

	<p>Fanning vazifasi:</p> <ul style="list-style-type: none"> – I.Yusupovning hayotiga oid ma'lumotlar, I.Yusupov asarlarining boshqa tillarga tarjima qilinishi va shoirning tarjima sohasidagi faoliyatini va mavqeyini ochib berish; – I.Yusupov obrazining hozirgi badiiy adabiyotda yaratilishini atroflicha ochib berish; – I.Yusupovning ona xalqi haqida yozgan she'rlari ularda xalq mentalitetining ifodalanishi; – Muallifning tug'ilgan joy haqida bitgan she'rlarining badiiyligi va ahamiyatini tushuntirish; – I.Yusupovning she'rlarida xalq obrazi va uning talqini – I.Yusupov she'riyatida mustaqillik va O'zbekiston mavzusini targ'ib etish; – Shoir she'riyatining jahon adabiyoti bilan aloqadorligi va ularda xalq mentalitetining ifodalanishi; – I.Yusupov she'riyatida badiiy so'z jilvalanishi va obrazlardan foydalanishni targ'ib etish; – shoir she'riyatida ekologiya mavzusi va uning xalq hayoti bilan bog'liqligi, ahamiyatini tushuntirish va atroflicha ochib berish; – I.Yusupovning poema janrida badiiy izlanishlari. "Dala armonlari" romantik poemasini atroflicha tahlil qilish; – shoir ijodida tarixiy mavzu. "To'maris" poemasini tahlil qilish; – shoir ijodida urush mavzusi va qahramon obrazlarining murakkabligi ma'no-mazmunini, g'oyaviy maqsadlarini bugungi kun nuqtayi nazaridan kelib chiqib tahlil qilish; – Shoir ijodi bo'yicha umumiy xulosalar.
Talabalar uchun talablar	<p>Fakultativ kursni o'zlashtirish jarayonida talaba:</p> <ul style="list-style-type: none"> – I.Yusupovning hayoti va faoliyati; – I.Yusupovning ona xalqi haqida yozgan she'rlari ularda xalq mentalitetining ifodalanishi; – I.Yusupovning asarlarining boshqa tillarga tarjima qilinishi va shoirning tarjima sohasidagi faoliyatini va mavqeyini; – I.Yusupov obrazining hozirgi badiiy adabiyotda yaratilishini; – I.Yusupovning she'rlarida xalq obrazi va uning talqini; – I.Yusupov she'riyatida mustaqillik va O'zbekiston mavzusini targ'ib etish; – Shoir she'riyatining jahon adabiyoti bilan aloqadorligi va ularda xalq mentalitetining ifodalanishi; – I.Yusupovning hayot yo'li; – I.Yusupovning ijodi; – adabiyotning ijtimoiy mohiyatini tushuntira bilish.

Elektron pochta orqali munosabatlar tartibi	Professor-o'qituvchi va talaba o'rtasidagi aloqa elektron pochta orqali ham amalga oshirilishi mumkin.				
Sillabus taqvim: Otiladigan mavzular ro'yhati:					
№	Mavzular	Ma'ruza	Suhbat-muloqot	Munozara	Taqdimot
1	I.Yusupovning hayoti va ijod faoliyati	2 soat			
2	I.Yusupov ijodida vatan va tug'ilgan joy mavzusi	2 soat			
3	I.Yusupovning liro-epik she'riyati	2 soat			
4	I.Yusupov poemalarining janr turlari	2 soat			
5	Ibrohim Yusupovning she'riyatda ekologiya mavzusi va Orol muammosi		2 soat		
6	I.Yusupov lirikasida Sharq va g'arb badiiy shakllari		2 soat		
7	I.Yusupov she'riyatida mavzu va janrlar xilma-xilligi			2 soat	
8	I.Yusupov poemalarining badiiyligi			2 soat	
9	I.Yusupovning hayoti va ijodiy faoliyati				2 soat
10	I.Yusupov she'riyatida mustaqillik va O'zbekiston mavzusi				2 soat
Jami		8 soat	4 soat	4 soat	4 soat
Asosiy adabiyotlar:		1. Məmbetov Қ. И.Юсупов поэмалары. –Нөкис: НМПИ киши типографиясы, 2005 2. Есемуратов Г. Юсуповтың поэзиясы, – Нөкис, 1976			
Qo'shimcha adabiyotlar:		1. Нурмухамедов М. Каракалпакская поэзия. –Ташкент: Фан, 1977. – С.28-50. 2. Нарымбетов Ж. Сахра гүли. –Нөкис: Каракалпақстан, 2001 3. Есенов Ж. Поэзия жұлдызы. –Нөкис: Билим, 2003. 4. Оразымбетов Қ. Таңламалы шығармалар топламы. Еки томлық. 1 том.			

	<p>–Нөкис: Билим, 2018</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Юсупов И. Булоқлар қайнайди, – Ташкент, 1962. 2. Юсупов И. Олтин қирғоқ. – Ташкент, 1962. 3. Юсупов И. Сахро орзулари. – Ташкент, 1967. 4. Юсупов И. Чўл тўрғайи. –Ташкент, 1972. 5. Юсупов И. Раҳмат сенга, замоним. – Ташкент, 1979. 6. Юсупов И. Қора тол. –Ташкент, 1988. 7. Юсупов Ибрайим, Танланган асарлар. –Ташкент: Шарқ, 2019
Fan dasturning informatsion-uslubiy ta'minoti	<ol style="list-style-type: none"> 1. www.ziyonet.uz 2. www.e-tarix.uz 3. www.ziyouz.com

“IBROHIM YUSUPOV HAYOTI VA IJODI” KURSINI O‘QITISHNING MA’RUZA TEXNOLOGIYASI

Vaqt – 2 soat	Talabalar soni ___ nafar
O‘quv mashg‘ulotining shakli	Muammoli ma’ruza
Ma’ruza mashg‘ulotining rejasi	
<p>O‘quv mashg‘ulotining maqsadi: Talaba-yoshlarda milliy qadriyatlarga hurmat ruhini tarbiyalash, Ibrohim Yusupovning hayotiy faoliyatiga oid ma’lumotlar, ijodining asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha manbalar kiritilgan va shoirning asarlarini talqin qilishdan iborat.</p>	
<p>Pedagogik vazifalar:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ibrohim Yusupovning hayotiy faoliyatiga oid ma’lumotlar, ijodining asosiy yo‘nalishlari bo‘yicha tanishtirish; -Shoir she’riyatining mavzusi va janrlari xilma-xil. Vatan, xalqlar do‘stligi, muhabbat mavzusidagi she’rlari yuqori badiiy did bilan bitilgan. Shuningdek, muallifning liro-epik va nasriy asarlari, dramalari, adabiyotshunoslikka oid asarlari bilan tanishtirish; -Ibrohim Yusupovning hayot va ijodini o‘rganishning zaruriyatini 	<p>O‘quv faoliyatining natijalari.</p> <p><i>Talaba:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -Ibrohim Yusupovning hayotiy faoliyatiga oid ma’lumotlarga tavsif beradi; -Shoir she’riyatining mavzusi va janrlari xilma-xil. Vatan, xalqlar do‘stligi, muhabbat mavzusidagi she’rlari yuqori badiiy did bilan bitilgan, leksik hodisalarning turlarini ajratadi.

tushuntirish	
O'qitish uslubi va texnikasi	Vizual ma'ruza, blits-so'rov, bayon qilish, klaster, "BBB" texnikasi
O'qitish vositalari	Ma'ruzalar matni, E-board, tarqatma materiallar, grafik organayzerlar
O'qitish shakli	Jamoa va guruh bo'lib ishlash
O'qitish shart-sharoiti	Elektron doska bilan jihozlangan xona

MA'RUZA MASHG'ULOTINING TEXNOLOGIK XARITASI

Ish bosqich-lari va vaqti	Faoliyat	
	O'qituvchi	Talaba
1-bosqich. O'quv mashg'uloti-ga kirish. 10 daqiqa	O'qituvchi mashg'ulot mavzusini e'lon qiladi. Dars maqsadini aniq tushuntiradi, har bir bosqich uchun ajratilgan vaqt hajmini aniqlaydi, darsdan kutilayotgan natijalarni eslatadi.	Talabalar mashg'ulot mavzusi hamda bosqichlari, qoidalari, kutilayotgan natijalarni aniq tushunib oladilar. Jamoaviy ta'limiy faoliyatga tayyor bo'ladilar, mavzuga nisbatan qiziqish shakllanadi.
2-bosqich. Asosiy bosqich. 55 daqiqa	Ma'ruza mashg'uloti rejasi va tuzilishiga muvofiq ta'lim jarayonini tashkil qiladi. Tipologiya tushunchsi bilan tanishtiradi. Umumiy tipologik metodni tavsiflaydi. Tillarni geneologik guruhlash qonunlarini tushuntiradi. Morfologik tipologiya usullarini izohlaydi. (ma'ruza matni tayanch o'quv axborotida keltiriladi). Ma'ruzani bayon qilish davomida interfaol o'qitish usullarini qo'llash orqali talabalarni faollashtirishga erishadi, talabalarga muammoli savollar bilan murojaat qiladi.	Mashg'ulot mavzusi bo'yicha nimalarni bilishlari, nimalarni bilishni istashlari aniqlashtirib olinadi va bunda jadvalning 3-ustuni darsning yakuniy bosqichida to'ldiriladi. Talabalarda ta'limiy faoliyatga nisbatan motivatsiya rivojlanadi, o'quv-bilish faoliyatlari to'g'ri rejalashtiriladi. Ularda ta'limiy maqsadlar asosida hamkorlikda ishlash, izlanish ko'nikmalari tarkib topadi. Talabalar o'qituvchi tomonidan berilgan muammoli savollarga shaxsiy fikr, nuqtayi nazarlaridan kelib chiqqan holda, erkin fikr bildiradilar. O'rganayotgan muammo yuzasidan shaxsiy fikr, munosabat tarkib topadi, talabalar faollashadi. Taqdimotda keltirilayotgan ma'ruza matnini tezislar shaklida yozib oladilar. Talabalar faol hamkorlikda

		ta'lim olishni o'rganadilar, ularda onglilik va mas'uliyatlilik kabi kasbiy sifatlar shakllanadi. Refleksiya bosqichida talabalar o'qituvchi tomonidan berilgan muammoli savollar xususida fikrlaydilar, o'z nuqtayi nazarlarini bildiradilar.
3-yakuniy bosqich. 10 daqiqa	Talabalar tomonidan ma'ruzada keltirilgan o'quv axborotining o'zlashtirilganlik darajasini aniqlash maqsadida mavzuga oid kichik esse yozish topshirig'i beriladi. Ilmiy axborot muhokama qilinadi.	Ilmiy axborot yozishda faol ishtirok etadilar.
Mustaqil ta'lim uchun topshiriq. 5 daqiqa	Mavzuni to'liq o'zlashtirish, muloqot vositalarining har biriga misollar tayyorlab kelish.	Mavzu bo'yicha maqola tayyorlaydilar.

VII. KURS YUZASIDAN MASHG'ULOTLAR VA MUSTAQIL TA'LIM YUZASIDAN KO'RSATMALAR

O'qitishda kasbiy yo'naltirilganlikni amalga oshirishdagi faoliyati.

Ta'lim-tarbiya jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash yuzasidan o'qituvchining amaliy faoliyati quyidagi bosqichlar:

- innovatsion texnologiyalarning metodologik asoslarini o'zlashtirgan holda uni pedagogik amaliyotda qo'llash yo'llarini belgilash;

- innovatsion texnologiyalar talablari asosida ta'lim-tarbiya jarayonini loyihalash;

- o'qitishning barcha shakllari: ma'ruza, seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlari, auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar, mustaqil ta'limning didaktik maqsadlarini e'tiborga olgan holda innovatsion texnologiyalarni tanlash va joriy etish;

- o'qitishning asosiy shakllari bo'lgan ma'ruza, seminar, amaliy va laboratoriya mashg'ulotlarida o'rganiladigan mavzuning mazmunini e'tiborga olgan holda, axborot-kommunikatsion va pedagogik innovatsiyalarni uyg'unlashtirish va amalda qo'llash;

- mazkur jarayondan olingan natijalarni tahlil qilish, umumlashtirish, talabalarning bilim, ko'nikma va malakalaridagi bo'shliqni aniqlash, ularni bartaraf etish yo'llarini belgilashdan iborat.

Ta'lim tizimida interfaol ta'lim texnologiyalarining quyidagi shakllari mavjud:

Ta'lim innovatsiyalari bir necha turga ajratiladi:

1. Faoliyat yo'nalishiga ko'ra: pedagogik jarayonda yoki ta'lim tizimini boshqarishda qo'llaniladigan innovatsiyalar.
2. Kiritilgan o'zgarishlarning tavsifiga ko'ra: radikal, modifikatsiyalangan hamda kombinatsiyalangan innovatsiyalar.
3. O'zgarishlarning ko'lamiga ko'ra: tarmoq (lokal), modul va tizim innovatsiyalari.
4. Kelib chiqish manbasiga ko'ra: jamoa tomonidan bevosita yaratilgan yoki o'zlashtirilgan innovatsiyalar.

Zamonaviy sharoitda ta'lim samaradorligini oshirishning eng maqbul yo'li – bu mashg'ulotlarning interfaol metodlar yordamida tashkil etish.

“Interfaol” tushunchasi ingliz tilida “interact” (rus tilida “interaktiv”) “inter” – o'zaro, ikki taraflama, “act” – *harakat qilmoq, ish ko'rmoq* kabi ma'nolarni anglatadi.

Interfaol ta'lim – ta'lim jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko'nikma, malaka hamda muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lida birgalikda, o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etishga asoslanuvchi ta'lim hisoblanadi.

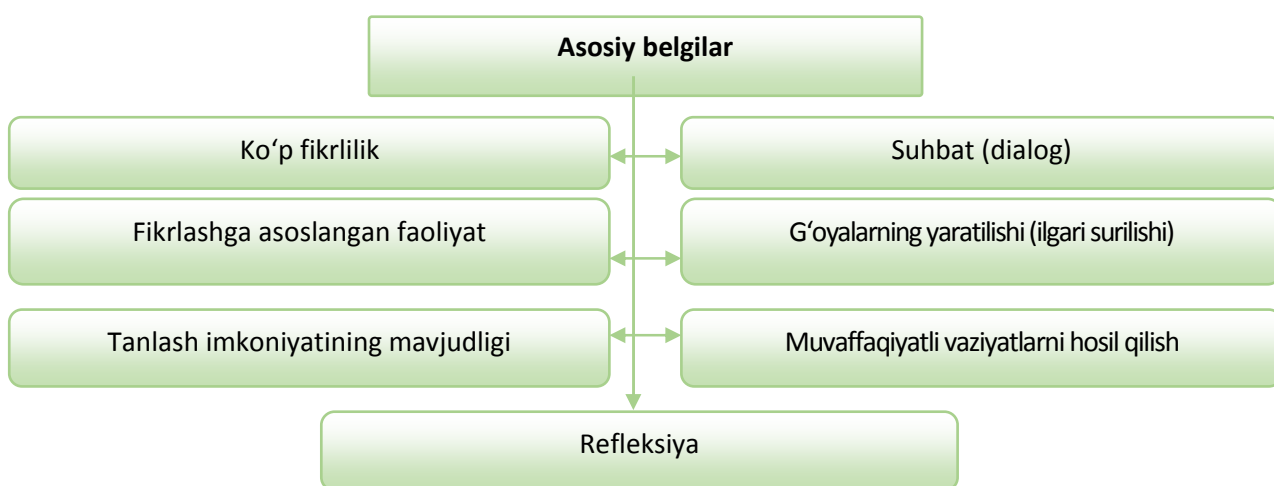
Interfaollik ta'lim jarayoni ishtirokchilarining bilim, ko'nikma, malaka hamda muayyan axloqiy sifatlarni o'zlashtirish yo'lida birgalikda, o'zaro hamkorlikka asoslangan harakatni tashkil etish layoqatiga egaliklaridir.

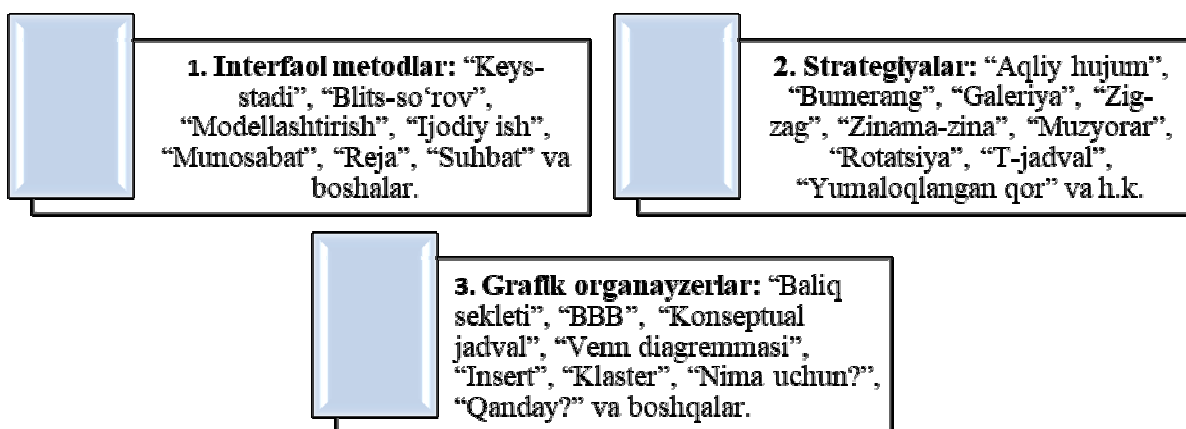
Mantiqiy nuqtayi nazardan, interfaollik, eng avvalo, ijtimoiy subyektlarning suhbat, o‘zaro hamkorlikka asoslangan harakat, faoliyat olib borishlarini ifodalaydi.

An’anaviy ta’limda ham, tabiiy ravishda, suhbat asosini axborot tashkil etadi. Ammo axborot uzatishning asosiy manbai o‘qituvchining tajribasi bo‘lib, bu jarayonda u yetakchilik, dominantlik qiladi, ya’ni u darsning asosiy vaqtida bilimlarni og‘zaki tarzida talaba (magistrant)larga yetkazib berishga intiladi. Faollik ko‘rsatish talabagagina xos bo‘lib, talaba (magistrant)lar bu vaziyatda sust tinglovchi bo‘lib qoladi. Ularning asosiy vazifasi o‘qituvchini tinglash, zarur o‘rinlarda yozish, savollar bilan murojaat qilinganida javob qaytarish, kam holatlarda, ruxsat etilganidagina so‘zlashdan iboratdir.

Interfaol ta’limning asosiy belgilari

Bugungi kunda respublika ta’lim muassasalarida interfaol ta’limning quyidagi eng ommaviy texnologiyalari qo‘llanilmoqda:

Keyingi yillarda ta’limda shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim asosiy o‘rinni egallamoqda. Zamonaviy sharoitda ta’lim jarayonining barcha imkoniyatlariga

ko'ra shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashtirish va unda mustaqil, tanqidiy, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini tarbiyalashga yo'naltirilishi talab qilinmoqda. O'zida ana shu imkoniyatlarni namoyon eta olgan ta'lim *shaxsga yo'naltirilgan ta'lim* deb nomlanadi. Ushbu ta'lim pedagog va magistrant o'rtasidagi o'zaro munosabat hamkorlik va tanlash erkinligiga asoslanib, magistrantning qadriyat sifatida e'tirof etilishi uchun sharoit yaratadi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalarining quyidagi turlari farqlanadi: 1.Modulli ta'lim texnologiyasi. 2.Muammoli ta'lim texnologiyasi. 3.Interfaol ta'lim texnologiyasi. 4.Individual ta'lim texnologiyasi. 5.Masofaviy ta'lim texnologiyasi. 6.Kompyuter ta'lim texnologiyasi. 7.Hamkorlik ta'lim texnologiyasi. 8.Loyiha ta'lim texnologiyasi. 9.Dasturiy ta'lim texnologiyasi. 10.Tabaqalashtirilgan ta'lim texnologiyasi. 11.Rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyasi. 12.O'yin texnologiyalari. 13.Gender ta'lim texnologiyasi. 14.Quvvatni tejovchi ta'lim texnologiyasi.

Mazkur ta'lim texnologiyalaridan *modulli ta'lim, muammoli ta'lim va interfaol ta'lim texnologiyalarini* faol qo'llash tavsiya qilinadi.

Ta'lim jarayonida faol qo'llanayotgan innovatsion texnologiyalardan biri **keys** stadi hisoblanadi. Keys texnologiyasi bugungi kungacha asosan iqtisod va huquq sohalarida qo'llab kelingan. Hozirgi kunda boshqa ijtimoiy-gumanitar fanlarda foydalanish ham ta'lim samaradorligini oshirishi e'tirof etilmoqda.

Keys-stadi – (inglizcha *case* – to'plam, aniq vaziyat, *study* – ta'lim) keysda bayon qilingan va ta'lim oluvchilarni muammoni ifodalash hamda uning maqsadga muvofiq tarzidagi yechimi variantlarini izlashga yo'naltiradigan haqiqiy yoki sun'iy ravishda yaratilgan vaziyatning tahlil etilishiga asoslanadigan o'qitish metodi.

Keys-stadi usuli qo'llaniladigan o'quv mashg'ulotining texnologik xaritasi Ishlar bosqichi va mazmuni

Ishlar bosqichi va mazmuni	Faoliyat	
	Ta'lim beruvchi	Ta'lim oluvchi
Tayyorgarlik	Tanishish uchun talabalarga keys materiallarini tayyorlaydi va avvalgi mashg'ulotlarda tarqatadi.	Keys mazmuni bilan tanishadilar
1-bosqich. O'quv mashg'ulotiga kirish. (5 daq.)	1.1. O'quv mashg'ulotining mavzusi, maqsadi, kutilayotgan natijalar va uni olib borish rejasi bilan tanishtiradi. Keys ahamiyatini va uni kasbiy bilimlarni rivojlanishiga ta'sirini tushuntiradi.	Diqqat qiladilar.

2-bosqich. Bilimlarni Faollashtirish (10 daq.)	2.1. Talabalar bilimni faollashtirish maqsadida mavzuning asosiy tushunchalari bo'yicha tezkor-so'rov o'tkazadi (ilova). 2.2. Amaliy mashg'ulotda ishlash tartibi, baholash ko'rsatkich va mezonlari bilan tanishtiradi (ilova).	Savollarga javob beradilar. Muhokama qiladilar, aniqlash tiruvchi savollar beradilar.
3-bosqich. Alohida ishlash. (20 daq.)	3.1. Keys materiallarini muhokama qilishni tashkillashtiradi, ishlash qoidasi, vaziyatlarni tahlil qilish chizmasi, muammolarning ifodalanishiga e'tibor berishlariga qaratadi. 3.2. Vaziyatni mustaqil tahlil qilishni, muammoni ifodalashni, yechish yo'llarini aniqlashni, so'ngra uni yechish topshirig'ini beradi	Keys materiallarini muhokama qiladilar, aniqlaydilar, savollar beradilar. Mustaqil ravishda tahlil qilish varag'ini to'ldiradilar, muammoni yechadilar.
4-bosqich. Kichik guruhlarda ishlash (20 daq.)	4.1. Talabalarni kichik guruhlariga bo'ladi va topshiriq beradi: vaziyatni muhokama qilish va tahlil qilib ko'rish, guruh uchun vaziyatni tahlil qilish varag'ini to'ldirish, yechish tartibini ishlab chiqish, topshiriqni yechish, taqdimotga tayyorlanish	Keysni yechish va taqdimot varag'ini tayyorlash bo'yicha harakatlar qiladilar
5-bosqich. Taqdimot (20 daq.)	5.1. Taqdimot, muhokama va guruhlar taqdimotini o'zaro baholashni tashkillashtiradi. Javoblarni sharhlaydi, tahlil qilish va muammoli vaziyatni yechish jarayonida qilingan xulosalarga e'tibor qaratadi.	Guruhlar taqdimot qiladilar. Boshqa talabalar munozarada ishtirok etadilar, savollar beradilar

KONSEPTUAL JADVAL

O'rganilayotgan tushuncha, hodisa, fikrni uch va undan ortiq jihat va ko'rsatkichlari bo'yicha taqqoslashni ta'minlaydi hamda yaxshi samara beradi. Tizimli fikrlashga o'rgatish, muammoni tahlil qilish, ma'lumotlarni tuzilmaga keltirish, tizimlashtirish ko'nikmalarini rivojlantirish, o'rganilayotgan hodisalarning muhim belgilarini aniqlash, tadqiqot yo'nalishini belgilash, internetda axborot qidirish uchun tayanch so'z va iboralarni tanlash maqsadlarida tuziladi.

Jadval quyidagicha tuziladi: gorizontal bo'yicha taqqoslanadigan tushunchalar, vertikal bo'yicha esa, ularning taqqoslanadigan turli jihat va xossalari joylashtiriladi.

Konseptual jadvalda o'zlashtirilayotgan o'quv materialining ancha qismi ixcham shaklda ifodalanadi. Bunday jadval mashg'ulotning metodik ta'minotini

yanada boyitadi. Muayyan matn bo'yicha konseptual jadvallarni mikrogruhlarda aqliy hujumdan foydalanib tuzish va ularni guruh bo'yicha muhokama qilib, eng maqbul variantini qabul qilish amaliy mashg'ulotlarning "anglash" fazasida yaxshi natija berishi mumkin. Konseptual jadval yordamida bir necha kasb yoki mutaxassisliklarni taqqoslash ham mumkin. Dars davomida o'tkazilayotgan munozara davomida talabalarga konseptual jadval tuzish topshirig'ini berish tavsiya etiladi. Bunday jadval tuzishni uyga vazifa qilib berish esa talabalarning mustaqil bilish faoliyati yanada samarali bo'lishini ta'minlaydi.

Fakultativ o'quv kursini o'qitishda **slaydlar, video, multivideo, qisqa metrajli hujjatli filmlardan** foydalanish mumkin. Shuningdek, o'qitishning **an'anaviy va ilg'or usullarini, shuningdek, o'qitishning an'anaviy va ilg'or uslublarini, jumladan, ekspress so'rovlar, test so'rovlari, dasturiy o'qitish, davra suhbatlarini o'tkazish, muammoli o'qitish texnik vositalarini qo'llash, ekskursiya** va boshqa usullardan foydalanish orqali amalga oshiriladi.

Mustaqil ta'lim-tarbiya jarayoni mashg'ulotlari ma'ruza, muloqot, munozara, taqdimot tarzida tashkil etiladi. Ushbu mashg'ulotlarni quyidagi algoritm (bilish, qo'llash, tahlil qilish va natija) asosida amalga oshiriladi.

Talabalarga fakultativ o'quv kursini zamonaviy usulda o'rgatish, ularning mustaqil bilim olishiga sharoit yaratish hamda olgan bilimini mustaqil ravishda baholash uchun quyidagilardan foydalaniladi:

- "Aqliy hujum", "Debatlar" "Reynstorming", "Klaster" (axborotni yig'ish), "Sinkveyn" (axborotni yig'ish, "Akvarium", "Charxpalak", "G'oyalar bahsi", "Matbuot-konferensiyasi" kabi yangi pedagogik texnologiyalaridan foydalanish.
- Talabalarni oldindan tarqatma materiallar bilan ta'minlashga erishish.
- Talabalarning kichik guruhlarga bo'lib, murabbiy-ustozlar rahbarligida mustaqil bilim olishga o'rgatish.
- ma'ruza matnidagi jadval diagramma va raqamli ma'lumotlarni oldindan tayyorlab, guruh talabalariga tarqatish. (Bu usul o'qituvchining vaqtini tejab, talabalarni ortiqcha yozishdan ozod qiladi).
- Test savollari tuzish.
- "Tayanch" iboralarni ishlab chiqib, talabalarga ularni mukammal o'zlashtirishda ko'maklashish.
- talabalarni zamonaviy kompyuter dasturlari asosida tayyorlangan slaydlar bilan ko'rgazmali ma'ruza qilishga o'rgatish kabi usullardan foydalanish mumkin.

MUSTAQIL TA'LIMNI AMALGA OSHIRISH

Talaba mustaqil tayyorlanganda fakulteti, o'quv kursi xususiyatlaridan kelib chiqqan holda, quyidagi shakllardan foydalanish tavsiya etiladi:

- tarqatma materiallar bo'yicha fakultativ o'quv kurs mavzularni o'zlashtirish. Bunda o'qituvchi asosiy materialning bayon qilinishiga alohida ahamiyat berishi lozim bo'ladi. Tarqatma materiallar hajmi har bir mavzu bo'yicha

3-5 sahifa bo‘lishiga erishish kerak. Bunday ish natijalari reyting nazoratining muvofiq bosqichlarida tekshiriladi.

- O‘qitish va nazorat qilishning avtomatlashtirilgan tizimlari bilan ishlash. Bu usul mashg‘ulotlar hamda mustaqil ishga tayyorgarlik ko‘rish jarayonida qo‘llanilishi mumkin.
- O‘z-o‘zini baholash orqali bilimni uzluksiz nazorat qilish. Talaba maxsus formula yordamida o‘z bilimini o‘zi baholaydi va maxsus nazorat daftarlariga qayd etib boradi.
- Fakultativ o‘quv mavzulari bo‘yicha adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish, qo‘shimcha adabiyotlar ishlash hamda ularni o‘rganish;
- Talabalarning mustaqil ta‘lim va taqdimot bilan bog‘liq holda fakultativ o‘quv kursining muayyan mavzularni chuqur o‘rganish. Mustaqil ishning bu shakli barcha semestr talabalariga tavsiya etiladi.
- Internet materiallari.
- Audio manbalar.
- Axborot-resurs markazlaridagi mavjud davriy matbuot materiallari.
- Avtomatlashtirilgan o‘rgatuvchi nazorat qiluvchi tizimlar bilan ishlash. Bu mashg‘ulotlar talabani bilimlarini yanada mustahkamlaydi, tafakkurini boyitadi

TAQDIMOTLARNI AMALGA OSHIRISH

Taqdimotlar fakultativ o‘quv kursda olingan bilim, malaka va ko‘nikmaning amalda qo‘llanilishi, ya‘ni yangi shaxs madaniyati tarziga aylanganligi darajasini ko‘rsatuvchi indikator vazifasini o‘taydi. Taqdimotlar o‘quv taqvimiy rejada ko‘rsatilgan mavzular doirasida tavsiya etilgan mavzularga bag‘ishlanadi. Talabani mavzuni tanlashiga imkon beriladi.

Taqdimotga tayyorlanish jarayonida talabaga quyidagi tavsiyalar va ko‘mak beriladi:

- fakultativ o‘quv kursi mavzulari bo‘yicha adabiyotlarni o‘rganish va tahlil qilish, qo‘shimcha adabiyotlar ustida ishlash hamda ularni o‘rganish.
- internet materiallarini topish va unumli foydalanish;
- audivizual manbalardan foydalanish;
- axborot resurslari markazidagi mavjud davriy matbuot materiallaridan foydalanish.

TAVSIYA ETILADIGAN TAQDIMOT MAVZULARI:

1. “Mangu buloq” poemasining asosiy syujetini aytib bering.
2. Poemadagi mifologik obrazlarga tavsif bering.
3. Mifologik obrazlar haqida nimani bilasiz? Grek mifologiyasi haqida tushunchangizni namoyon qiling.
4. “Bulbul uyasi” poemasining asosiy g‘oyasi nimadan iborat?
5. Poemadagi obrazlarga tavsif bering.

6. Ibrohim Yusupovning umumiy ijodi haqida ayting.
7. “Qora tol” to‘plamini o‘rganish.
8. “Tanlangan asarlar” to‘plamini o‘rganish.
9. “Poseydonning g‘azabi” poemasida qanday tragediya haqida aytilgan?
10. Poseydon, Anaxita obrazlariga tavsif bering.

VIII. FAKULTATIV KURS MAVZULARINING QISQACHA MAZMUNI MA’RUZALAR

Birinchi mashg‘ulot: Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi.

O‘tkazish shakli: ma’ruza.

O‘qituvchi talabalarni Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi bilan aloqador eng muhim va asosli ma’lumotlar bilan tanishtiradi. XX asr qoraqalpoq she’riyatining zabardast shoirlaridan biri, O‘zbekiston Qahramoni, O‘zbekiston va Qoraqalpog‘iston xalq shoiri, taniqli adabiyotshunos, tarjimon Ibrohim Yusupov 1929-yilda Chimboy tumanining “Ozod” ovulida dunyoga kelganligi xususida aytib o‘tadi. Ijodkor yashagan davr jarayonlari to‘g‘risida tasavvur uyg‘otadi. Ibrohim Yusupov hayoti va faoliyati tadqiq etilgan ishlar bilan tanishtiradi. Ibrohim Yusupov adabiyot maydoniga kirib kelishida muhim ta’sir ko‘rsatgan omillar izohlanadi. Ibrohim Yusupov hayoti va ijodini o‘rganishning ahamiyatini bugungi milliy g‘oya va mafkura negizida tushuntirib o‘tadi.

(Shu o‘rinda Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi yoritilgan tegishli multimedia materiallari namoyish etiladi.)

Interfaol metod

Mazkur mashg‘ulotda o‘qituvchi Didaktik o‘yin texnologiyasi (Matbuot konferensiyasi)dan foydalanadi. Matbuot konferensiyasi darsi o‘qituvchining kirish so‘zi bilan ochiladi. U kirish so‘zida darsning mavzusi, maqsadi va borishi bilan talabalarni tanishtirib, bugungi matbuot konferensiyasi Ibrohim Yusupov hayoti va ijodini o‘rganishning muhim jihatlarini yoritish, Ibrohim Yusupov faoliyati va qarashlarining keng targ‘ib etilishi va o‘rganilishi masalalariga bag‘ishlanishi, konferensiyada faylasuf-jamiyatshunos olimlar, san’at va davlat arboblari, soha mutaxassislari, shuningdek, respublikamiz ommaviy axborot vositalarining muxbirlari ishtirok etayotganligini qayd etadi.

“Matbuot konferensiyasi”da muxbirlarning rolini bajarayotgan talabalar olimlarga quyidagi savollar bilan murojaat etishlari mumkin:

1. Ibrohim Yusupov ijodi bo‘yicha qanday tadqiqotlar yaratilgan
2. Ibrohim Yusupov obrazining hozirgi badiiy adabiyotda yaratilishini tushuntiring.

Qo‘llash: Ibrohim Yusupov faoliyatining o‘ziga xos jihatlarini belgilab olishda hamda “Hozirgi qoraqalpoq adabiyoti”, “Badiiy asar estetikasi va shakily xususiyatlari”, “Qoraqalpoq adabiyoti tanqidi va adabiyotshunoslik tarixi” fanlarining tegishli mavzulariga qo‘llash mumkin.

Natija: Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi to‘g‘risida tasavvurga ega bo‘ladi. Ibrohim Yusupov hayotini o‘rganishning maqsad va mohiyatidan hamda mamlakatimizda san‘at va adabiyot sohasida amalga oshirilayotgan yangilanish jarayonlaridan xabardor bo‘ladi.

Tayanch tushunchalar: Ibrohim Yusupov, XX asr qoraqalpoq she‘riyati, tarjima, poema.

Ikkinchi mashg‘ulot: I.Yusupov ijodida vatan va tug‘ilgan joy mavzusi.

O‘tkazish shakli: ma‘ruza.

O‘qituvchi Vatan, tug‘ilgan joyga atab she‘rlar yaratish Ibrohim Yusupovning eng sevimli mavzularidan biri bo‘lganligi. “Kegayli”, “Qora tol”, “Tolli jag‘isda (sohilda)gi esga olishlar”, “Tug‘ilgan yer”, “Ovul, ovul!”, “Tol bo‘libdi tollari” kabi bir qator she‘rlari qoraqalpoq adabiyotidagi mazkur mavzudagi eng buyuk asarlar sifatida baholanadi. Shoir bu she‘rlarida tug‘ilgan joyi cheksiz mehr va muhabbat bilan ifoda etadiki, tug‘ilib o‘sgan ovulining toli, daraxtlarini ham, yulg‘un-saksavullarini ham, hayvonot va nabotot olamini ham, hattoki hakka – qora qarg‘ani ham go‘zallikning, nafislikning, yaratganning in‘omi sifatida kuch-qudratning, qo‘nim topgan joyiga nisbatan sadoqatning yuksak timsoli sifatida ko‘rsata bilishi tushuntirib beriladi.

(Shu o‘rinda Ibrohim Yusupov yoritilgan tegishli multimedia materiallari namoyish etiladi.)

Interfaol metod

Yoshlar uch guruhga bo‘lingan: 1-guruh o‘qituvchilar, 2-guruh talabalar va 3-guruh kuzatuvchilar sifatida ishtirok etishadi. Mashg‘ulot davomida to‘plangan tushunchalarga asoslanib, I.Yusupov she‘rlarida vatanning go‘zal ta‘rifi, tug‘ilgan joyi, g‘urur va sadoqat hissi haqidagi tuygularning badiiy tasvirlanishi to‘g‘risida fikr yuritadi. Talabalar o‘zlari tomonidan bildirilgan fikrlarining to‘g‘riligini sharhlashlari kerak va ular ruhan rag‘batlantiriladi.

Qo‘llash: tajribali pedagog, san‘atshunos, tarixchi mutaxassislar bilan birgalikda interfaol uslubda mashg‘ulot olib boriladi.

Natija: Ibrohim Yusupovning tug‘ilgan yerga shoirlik ko‘zi bilan qaraydi, farzandlik muhabbati bilan tarannum etadi. Shu bois ham, shoirning tug‘ilgan yer haqidagi she‘rlari ahamiyatini tushunib yetadilar.

Tayanch iboralar: “Kegayli”, “Qora tol”, “Tolli jag‘isda (sohilda)gi esga olishlar”, “Tug‘ilgan yer”, “Ovul, ovul!”, “Tol bo‘libdi tollari”.

Uchinchi mashg‘ulot: I.Yusupov liro-epik she‘riyati.

O‘tkazish shakli: ma‘ruza.

O‘qituvchi talabalarni I.Yusupovning poemalari shakliy jihatdan epik, liro-epik, liro-dramatik romantik, tarixiy, ertak, mifologik bir necha turga bo‘linadi.

Masalan, “Yo‘ldosh muallim”, “Akatsiya gullagan joyda”, “Chekkadagi xato”, “Vatan tuprog‘i”, dostonlarida epik poemalarning ko‘rinishlari namoyon bo‘lsa, “San‘atkorning iqboli”, “Dala armonlari”, “To‘maris”, “Qoraqalpoq haqida so‘z” dostonlarida tarixiy mavzular tarannum qilingan. “Gilamchi ayol haqida haqiqat”, “Bulbul uyasi”, “Kamalak uy”, “Eski fontan ertagi”, “Mangu buloq”, “Poseydonning g‘azabi” poemalari mif va ramziy shakllari bilan ajralgani to‘g‘risida fikr-mulohaza bildiriladi. XX asr qoraqalpoq adabiyotining 60-yillardan keyingi davr ichida adabiyotga yangi siyosiy-ijtimoiy, iqtisoidiy turmush tarzi va madaniy tarixiy sharoitlar yuzaga keltirgan yangi inson obrazining paydo bo‘lishiga, xalqni muvaffaqiyat sari boshlash, xotin-qizlar turmushidagi yangilanish yo‘nalishini, ularning jamiyatdagi o‘rnini oshirish, xalqlar do‘stligini yuksaltirish kabi masalalar adabiyotning bosh maqsadi bo‘lganligi to‘g‘risida fikr-mulohaza bildiriladi.

(Shu o‘rinda I.Yusupov mavzusidagi multimedia materiallari namoyish etiladi.)

Interfaol metod

Yoshlar 2 guruhga bo‘linadilar. 1-guruh I.Yusupovning epik, liro-epik, liro-dramatik, 2-guruh I.Yusupovning romantik, tarixiy, ertak, mifologik poemalarini tahlil etadilar. Mashg‘ulot jarayonida olingan tushuncha va ma‘lumotlar asosida to‘g‘ri va noto‘g‘ri fikrlash holatlari ko‘rsatib beriladi. Talabalar tomonidan bildirilgan fikrlarning asosli ekanligiga qarab ruhan rag‘batlantiriladi.

Qo‘llash: I.Yusupov ijodidan mustaqil o‘qishga qiziquvchilar, shuningdek, madaniyat va tarixga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Natija: I.Yusupov poemalarining shakliy jihatdan bir necha turlari mavjud: epik, liro-epik, liro-dramatik, romantik, tarixiy, ertak, mifologik kabi turlari, poemalarning mazmuni va mavzusi, xalq tarixi va madaniyati bilan tanishadi. I.Yusupovning epik asarlaridagi badiiy va poetik dunyo bilan tanishadi

Tayanch tushunchalar: epik, liro-epik, liro-dramatik romantik, tarixiy, ertak, mifologik.

To‘rtinchi mashg‘ulot: I.Yusupov poemalarining janr turlari.

O‘tkazish shakli: ma‘ruza.

O‘qituvchi talabalarga Ibrohim Yusupovning poema janrida badiiy izlanishlari haqida, “Dala armonlari” romantik poemasi, “Shetkeridegi xata” poemasida urush davri hamda boshqa xalqlar hayoti mavzusi, tarixiy mavzuda “To‘maris”, “Qoraqalpoq haqida so‘z” poemasining g‘oyaviy mazmunida keng turda yoritib beradi. Allayar Dosnazarov obrazini poetik obraz tarzida gavdalandira olganligi, “Dala armonlari” poemasi o‘zining romantik ruhi bilan ajralib turgani, poemada Ustyurt platosining tabiati bilan uni o‘zlashtirishga intilib yashayotgan inson orasidagi munosabatlar poetik talqin qilinadi. Shoirning

she'rlari qoraqalpoq tilida turli qatlamlarda yozib mutolaa qilingani, mazkur tariflar shoir ijodiy kontsepsiyasini belgilab bergani, adabiyotga samimiy, beg'araz xizmati qay darajada bo'lganligi bayon etiladi.

(Shu o'rinda Ibrohim Yusupov she'rlari mavzusidagi multimedia materiallari namoyish etiladi.)

Interfaol metod

O'qituvchi yoshlarga FSMU texnologiyasining to'rt bosqichi yozilgan qog'oz varaqlarini tarqatadi va yakka tartibda ularni to'ldirishni iltimos qiladi.

Vazifa. I.Yusupovning "Dala armonlari" romantik poemasi "Shetkeridegi xata" poemasida qanday g'oyalarni aks ettirgan? savol bo'yicha quyida fikrlaringizni bildiring?

F – fikringizni bayon eting;

S – fikringiz bayoniga birorta sabab ko'rsating;

M – ko'rsatgan sababingizni asoslovchi misol keltiring;

U – fikringizni umumlashtiring.

Yoshlarning o'zlari yozgan fikrlarini o'qib himoya qilishlari so'raladi. Bu texnologiya tinglovchilarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, shu bilan birga, bahslashish madaniyatini o'rgatadi. O'qituvchi esa ularning fikrlarini to'g'ri yo'naltirish orqali mavzuni to'g'ri anglashlariga harakat qiladi.

Qo'llash: adabiyotshunos, jurnalist, tarixchi mutaxassislar bilan birgalikda interfaol uslubda mashg'ulot olib boriladi.

Natija: Yoshlarda I.Yusupov she'riyatida mavzu va janrlar xilma-xilligi haqida tushuncha va tasavvurlarga ega buladi. I.Yusupovning she'riy misralarning har biri o'ziga xos hikmatlar guldastasi ekanligi, ularni o'zgartirish, so'zlarni almashtirish mumkin emasligi, u butun xazinaga qiyoslangani, uning badiiy asarlarida oddiy so'z poetik so'zga aylanganini kontekstlar orqali tanishadi.

Shoir faoliyati misolida baho berish imkoniga ega bo'ladilar. Shoir she'riyatida mavzu va janrlar xilma-xilligi bugungi kunda ham naqadar dolzarbligini anglab yetadilar

Tayanch tushunchalar: I.Yusupov, mavzusi, janrlar xilma-xilligi, poetika.

MULOQOTLAR

Birinchi mashg'ulot: Ibrohim Yusupov she'riyatida ekologiya mavzusi va Orol muammosi.

O'tkazish shakli: muloqot.

O'qituvchi talabalaraga Ibrohim Yusupov she'riyatida Orol muammosi, atrof-muhit, ona-tabiat, tabiat va inson o'rtasidagi munosabatlar, ekologiya mavzusi haqida tushuntirish beradi, shoir ushbu mavzuni har qanday janrda,

rasmiy tarzda yaratdi. I.Yusupovning “Tuzli shamollar” she’riy to‘plami bilan tanishadi. “Orol elegiyalari”, “Turnalar”, “Anemiya”, “Korabllar qonamchiligidagi xayol” va boshqalarni tahlilga tortadi.

Interfaol metod

Darsda “Ijodiy ish” usulidan foydalanish mumkin. Darsda o‘qituvchi shorning Orol muammosi, ekologik mavzusidagi she’rlarini, ularning tematik va stilistik farqlarini badiiy matnlar misolida tahlil qiladi. Keyin talabalarga mavzu bo‘yicha ijodiy ishlar beriladi, ya’ni ular berilgan adabiy-badiiy matnlar bo‘yicha o‘zlarining badiiy tahlilini yozadilar (buni og‘zaki bajarish mumkin). Shuningdek, yoshlarning ijodiy qobiliyatlarini oshirish uchun “Orol dengizi taqdiri – xalq taqdiri” mavzusida qisqa insho (esse) yozish kerak.

Qo‘llash: Badiiy adabiyotga qiziqqan har bir kishi, shuningdek, “Hozirgi qoraqalpoq adabiyoti” darslarida foydalanishi mumkin.

Natija: Talabalar Ibrohim Yusupovning ekologiya va Orol muammosiga bag‘ishlangan asarlarining o‘ziga xos noyob ijodiy usulda yozilgani, chuqur falsafiy mazmun va teran fikr jamlangani talabalarning badiiy matnlarini tahlil qilish orqali tanishadi. “Poseydonning g‘azabi” asaridagi mifologik obrazlarning badiiy xizmati, shoirning she’riy dunyosining kengligi, “Bu joy ajoyib bo‘ladi” she’rida vatanparvarlik g‘oyalari shoirning optimizm va dunyoqarashini anglaydi.

Tayanch tushunchalar: I.Yusupov, mavzu, problematika, poetika, ekologiya, mif, optimizm.

Ikkinchi mashg‘ulot: I. Yusupov lirikasida Sharq va G‘arb badiiy shakllari.

O‘tkazish shakli: muloqot.

O‘qituvchi talabalarga shoir she’riyatida Sharq adabiyotining g‘azal, muhammas janrlari mohirona ishlatilganligini, ularda milliy mazmunning singdirilgani, G‘arb adabiyoti oktava va sonet shakllarida she’r yozgani haqida aytadi. Shoirning ushbu shakldagi she’rlarining go‘yaviy va tematik mazmuni, she’riy rang-barangligi haqida gapiradi.

Interfaol metod

Darsda “Kontseptsiya (tushunchalar) tahlili” usuli qo‘llaniladi. O‘qituvchi shoir she’riyatida ishlatilgan g‘azal, muhammas, oktava, sonet, epigrama va epitafiya haqida misollar bilan tushuntirgandan so‘ng, talabalar shoirning asarlaridan ushbu shakldagi she’rlarni tahlil qiladi. Talabalar uzlariga berilgan savollarga va ularning tarkibiga qarab tushuntirishlarini hamda ularning mazmunini quyidagi tarqatma materiallarga yozadilar.

Kontseptsiya (tushunchalar) tahlili:

Kontseptsiya (tushunchalar)	Mazmuni
I.Yusupovning g‘azallari	
To‘rtliklar, ularning mazmuni	
Muxammaslari	

Oktavalari	
Sonetlar, ularning mazmuni	
Efigramma, efitafiya	

Ushbu usul talabalarning mustaqil badiiy matnlarni tahlil qilish va kitoblarni o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi.

Qo‘llash: Undan badiiy adabiyotga qiziqqan har bir kishi, shuningdek, “Hozirgi qoraqalpoq adabiyoti” fanida foydalanishi mumkin.

Natija: Ibrohim Yusupov qoraqalpoq adabiyotida Sharq va G‘arb shakllarida she‘rlar yozgan, unda milliy rang, xalq milliy tuyg‘ularini mohirona ifodalagani, shoirning “Bahor va sen”, “Sorsha ohanglari”, “Kiyev oktavalari” she‘rlarini tahlil qilib o‘rganadi.

MUNOZARALAR

Birinchi mashg‘ulot: I.Yusupov she‘riyatida mavzu va janrlar xilma-xilligi.

O‘tkazish shakli: munozara.

O‘qituvchi Ibrohim Yusupovning she‘riyatida mavzu va janrlar xilma-xilligini, unda umuminsoniy, milliy qadriyatlarni bir-biridan ajratmagan holda obrazli gavdalantira olganini, judolik, hijron, shodlik va g‘am singari insoniy tuyg‘ularga xos bo‘lgan kechinmalarni milliy kolorit bilan bog‘liq ravishda o‘z xalqining nozik tuyg‘ularini singdirib ifodalagani, mehnat, do‘stlik mavzularda o‘ziga xos uslubda qalam tebratgani tahlil qilinadi. Shoir lirik qahramonining qalbida Vatan tushunchasi eng muqaddas tuyg‘u ekanligi tanishtiriladi.

(Shu o‘rinda Ibrohim Yusupov she‘rlari mavzusidagi multimedia materiallari namoyish etiladi.)

Interfaol metod

Darsda “Munosabat” usuli qo‘llaniladi. Bunday holda, talabalar darsda bayon qilingan fikrlarga o‘z munosabatlarini bildiradilar. I.Yusupovning asarlaridan tashqari, ular o‘qigan badiiy asarlarida do‘stlik, muhabbat, tabiat mavzulari yoritilgani misollar orqali fikrlarni aytadi. Unda yoshlarni erkin fikrlash, nutq madaniyati, so‘z boyligini rivojlantirishga yo‘naltiriladi. O‘qituvchi, shuningdek, mavzuni mustahkamlash uchun “Venn diagrammasi” dan foydalanadi. Masalan, I.Yusupov va A.Aripov asarlarida do‘stlik mavzusini ifodalashdagi, rivojlantirishdagi o‘xshashliklar va farqlarni taqqoslaydi.

Qo‘llash: Undan badiiy adabiyotga qiziquvchilar, tarixshunoslik talabalari, adabiy aloqalar muammosi, jahon adabiyotidagi tipologik o‘xshashliklar bo‘yicha tadqiqotlarda foydalanish mumkin.

Natija: Yoshlarda I.Yusupov she‘riyatida mavzu va janrlar xilma-xilligi haqida tushuncha va tasavvurlar shakllanadi. I.Yusupov she‘riy misralarining har biri o‘ziga xos hikmatlar guldastasi ekanligi, shoir asarlarida oddiy so‘z poetik so‘zga aylanishi, ularning mazmuni kontekstda o‘zgacha ahamiyat kasb etishi, she‘rlarining ba’zi misralarining iboralari orqali tanishish mumkinligi, ular

faqatgina shoirning asarlarida uchraganligini, go‘zal tasvirlar, ta’riflar shoir qalbining ulkan olamini kashf qilib berishini, bu xazina dunyo adabiyoti ko‘rgazmasining qoraqalpoq adabiyoti uchun ajratilgan burchakda nodir eksponat bo‘lib turaverishini, shoir she’riyatining mavzusi bugungi kunda ham naqadar dolzarbligini anglab yetadilar.

Tayanch tushunchalar: I.Yusupov, mavzu, janrlar xilma-xilligi, poetika, qadriyat, lirik qahormon

Ikkinchi mashg‘ulot: Ibrohim Yusupov poemalari poetikasi.

O‘tkazish shakli: munozara.

O‘qituvchi talabalarni Ibrohim Yusupovning poemalari poetikasi bilan tanishtiradi. “Mangu buloq” poemasi g‘oyaviy mazmuni, poemada mifologik obrazlarning yaratilishi, “Poseydonning g‘azabi” poemasida ekologiya mavzusi, poemada faoijaviy voqealar va mifologik obrazlar, “Bulbul uyasi” poemasida urush mavzusi va qahramon obrazlarining murakkabligi to‘g‘risida tasavvur uyg‘otadi. Ushbu poemalarda asosiy e’tiborni tarix bilan bugungi kunda yaratilgan kelajakning yanada ahamiyatli muammolarini tasvirlashga qaratganligi, boshidan kechirgan ruhiy-ekologik muammolari har xil shakllarda teran falsafiy-estetik mushohadalarda poetik jihatidan keng turda tasvirlab, yuksak insoniy, farog‘at, sof muhabbat, Ona Vatan, odob-axloq go‘zalligi, tabiat va inson, yersuv. ekologiya, Orol taqdiri vatanparvarlik g‘oyalari ilgari surilganligi bayon etiladi.

(Shu o‘rinda Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi yoritilgan tegishli multimedia materiallari namoyish etiladi.)

Interfaol metod

Ushbu darsda siz “Dumaloq qor usuli” metodidan foydalanishingiz mumkin. Ushbu usul talabalarga iloji boricha aniqroq ta’rifni topishga, guruhlarda ishlashga, boshqalarning fikrlarini tinglashga va tanqidiy fikrlashni o‘rganishga, fikr yuritishga imkon beradi. Shoir asarlarida badiiy islanishlar, mavzu, mazmun, g‘oyalar, mifologik obraz va syujetini tahlil qiladi.

Ushbu usul bosqichma-bosqich va har bir qadam uchun aniq jadval bilan amalga oshiriladi.

1-bosqich - har bir ishtirokchi 2 daqiqa davomida bimalol erkin ishlaydi.

2-bosqich- juftlikda ishlash - juftlikda ishlash - 5 daqiqa.

3- bosqich –to‘rtliklarda (choraklarda) ishlash - oltilikda ishlash - 5 daqiqa

4-bosqich- *sakkiztada ishlash* 5 daqiqa.

Guruhlarning ishiga qarab, har bir guruhning vakillari plakatlarni doskaga osib qo‘yadilar va o‘qiydilar. Agar savollar bo‘lsa, u javob beradi.

O‘qituvchi barcha guruhlarning gatnashishi bilan umumiylikni topishga yordam beradi.

Qo‘llash: adabiyotshunos, jurnalist, tarixchi mutaxassislar bilan birgalikda interfaol uslubda mashg‘ulot olib boriladi.

Natija: I.Yusupov o‘zining XX asrning so‘nggi on yilliklarida yaratilgan epik asarlarida “Mangu buloq”, “Poseydonning g‘azabi”, “Bulbul uyasi” va hokazo poemalarida) asosiy e‘tiborni tarix bilan bugungi kunda yaratilgan kelajakning yanada ahamiyatli muammolarini tasvirlash jarayonlaridan xabardor bo‘ladi.

Tayanch tushunchalar: Ibrohim Yusupov, “Mangu buloq”, “Poseydonning g‘azabi”, “Bulbul uyasi”, XX asr qoraqalpoq she‘riyati, poema.

TAQDIMOTLAR

Birinchi mashg‘ulot: Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi.

O‘tkazish shakli: taqdimot.

Taqdimotda o‘qituvchi Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi bilan aloqador eng muhim va asosli ma‘lumotlar bilan tanishtiradi. O‘zbekiston Respublikasining “El-yurt hurmati”, “Do‘stlik” ordenlari, bir qatorda, hukumat yorliqlari, medallar bilan mukofotlandi. 2004-yilda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti farmoni bilan “O‘zbekiston Qahramoni” unvoniga sazovor bo‘ldi. I.Yusupovning saylanma asarlari ikki jildligi ikki marotaba (1978-1979), (1992), hamda uch jildligi (2018) dunyo yuzini ko‘rdi. I.Yusupov nasr va dramaturgiya sohasida ham samarali ijod qildi. 1963-yilda “Qari tutdagi kuz” nomli hikoyalari va ocherk, publitsistik asarlari nashr qilindi. Shoir “Qirq qiz” pyesasini (A.Shamuratov bilan birgalikda), 1966-yilda “Umrbek laqqi” komediyasini, 1976-yilda “Iskandar podshoning tushi” dramasi, 1973-yilda “Ajiniyoz” operasining librettosini yaratdi. Yirik davlat va jamoat arbobi Qoraqalpog‘iston madhiyasining muallifi. Ibrohim Yusupov hayoti va faoliyati tadqiq qilingan ishlar bilan tanishtiradi. Ibrohim Yusupov adabiyot maydoniga kirib kelishida muhim ta‘sir ko‘rsatgan omillar izohlanadi. Ibrohim Yusupov hayoti va ijodini o‘rganishning ahamiyati aytib o‘tiladi.

Qo‘llash: Ibrohim Yusupov faoliyatining o‘ziga xos jihatlarini belgilab olishda hamda “Hozirgi qoraqalpoq adabiyoti”, “Badiiy asar estetikasi va shakliy xususiyatlari”, “Qoraqalpoq adabiyoti tanqidi va adabiyotshunoslik tarixi” fanlarining tegishli mavzularida qo‘llash mumkin.

Natija: Ibrohim Yusupov hayoti va ijodi to‘g‘risida tasavvurga ega bo‘ladi. Ibrohim Yusupov hayotini o‘rganishning maqsad va mohiyatidan hamda mamlakatimizda san‘at va adabiyot sohasida amalga oshirilayotgan yangilanish jarayonlaridan xabardor bo‘ladi va Ibrohim Yusupovning xizmatlari to‘g‘risida yangi bilimlarga ega bo‘lishadi.

Tayanch tushunchalar: Ibrohim Yusupov, XX asr qoraqalpoq she‘riyati, tarjima, poema.

Ikkinchi mashg'ulot: I.Yusupov she'riyatida mustaqillik va O'zbekiston mavzusi.

O'tkazish shakli: taqdimot.

Taqdimotda o'qituvchi Ibrohim Yusupov O'zbekiston to'g'risida, uning "O'zbekiston", "Navoiy", "Toshkentni sog'inaman", "Qizingiz go'zal bo'lsin, shoir bo'lsin", "Mustaqillik maydonidan o'tganda" kabi qator she'rlarida u O'zbekiston zamini haqida samimiy sevgi va sadoqat bilan kuylagan va uni sodda va tushunarli tilda tasvirlab bergani badiiy matnlar misolida taqdimot qiladi.

Qo'llash: Ibrohim Yusupov faoliyatining o'ziga xos jihatlarini belgilab olishda hamda "Hozirgi qoraqalpoq adabiyoti", "Badiiy asar estetikasi va shakliiy xususiyatlari", "Qoraqalpoq adabiyoti tanqidi va adabiyotshunoslik tarixi" fanlarining tegishli mavzulariga qo'llash mumkin.

Natija: Shoirning qo'shiqlarini tinglash va undan o'rganish orqali talabalar shoirning haqiqiy vatanparvar ekanligini anglab, vatanparvarlik tuyg'ularini rivojlantiradilar. I.Yusupovning O'zbekiston zaminini samimiy sevgi va sadoqat bilan kuylaganini tushunadi hamda sodda va tushunarli tilda tasvirlab bergani anglaydi.

IX. O'QUV-USLUBIY ADABIYOTLAR VA ELEKTRON RESURSLAR RO'YXATI:

Asosiy darslik va o'quv qo'llanmalar

1. Ma'mbetov Q. I.Yusupov poemalari. – No'kis: NMPİ kishi tipografiyasi, 2005.
2. Esemuratov G. Yusupovtin' poeziyasi. – Nəкис, 1976.

O'quv kursi davomida foydalaniladigan asosiy adabiyotlar:

1. Esemuratov G. Yusupovtin' poeziyasi –Nəкис, 1976.
2. Ma'mbetov Q. I.Yusupov poemalari. –No'kis: NMPİ kishi tipografiyasi, 2005.

Qo'shimcha adabiyotlar

1. Nurmuxamedov M. Karakalpakskaya poeziya. –Tashkent: Fan, 1977. –S. 28-50.
2. Narimbetov J. Sahra gu'li. –No'kis: Qaraqalpaqstan, 2001.
3. Esenov J. Poeziya juldizi. –No'kis: Bilim, 2003.
4. Orazimbetov Q. Tan'lamali shig'armalar to'plami, Eki tomliq. 1 tom. –No'kis: Bilim, 2018.

Xrestomatiyalar

1. Yusupov İ. Buloqlar qaynaydi. –Tashkent, 1962.
2. Yusupov İ. Oltin qirg'oq. –Tashkent, 1962.
3. Yusupov İ. Sahro orzulari. –Tashkent, 1967.
4. Yusupov İ. Chwl twrg'ayi. –Tashkent, 1972.
5. Yusupov İ. Rahmat senga, zamonim. –Tashkent, 1979.
6. Yusupov İ. Qora tol. – Tashkent, 1988.

7. Yusupov İbrayim, Tanlangan asarlar. – Tashkent: Sharq, 2019.

Elektron resurslar

1. [www.alisher navoiy.uz](http://www.alishernavoiy.uz)
2. www.ziyo-net.uz
3. www.literature.uz
4. www.kutubxona.uz
5. www.qr.natlib.uz
6. www.media.natlib.uz
7. www.diss.natlib.uz